

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΚΑΙ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ

ΔΙΜΗΝΙΑΙΑ ΕΚΔΟΣΙΣ

ΕΤΟΣ Α' — ΤΕΥΧΟΣ 6 — ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ — ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 1964

ΔΙΕΥΘΥΝΕΤΑΙ ΥΠΟ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ

ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟ ΤΟΜΟ ΜΑΣ

Ἡ «Παιδαγωγική καὶ Ψυχολογική Ἐπιθεώρησις», ἐπιστημονικὸ ὄργανο τοῦ Συλλόγου Παιδαγωγῶν καὶ Ψυχολόγων, ἐγκαινιάζει μὲ τὸ τεῦχος τοῦτο, τὸ δεύτερο τόμο της.

Σύμφωνα μὲ ὃ,τι δηλώθηκε στὸν πρόλογο τῆς ἐκδόσεως τοῦ περιοδικοῦ, πρὶν ἀπὸ ἓνα χρόνο, εὐγενικὴ φιλοδοξία τοῦ περιοδικοῦ εἶναι νὰ γίνῃ τὸ ἐλεύθερο καὶ ἐπιστημονικὸ βῆμα γιὰ ὅσους ἔχουν κάνει τὴν παιδεία ὑπόθεσις τῆς ζωῆς τους.

Καὶ στὸ δεύτερο τόμο της, ἡ «Παιδαγωγική καὶ Ψυχολογική Ἐπιθεώρησις» θὰ ἀκολουθήσῃ σταθερὰ τὴν πορεία τὴν ὁποία ἐχάραξε ὡς τώρα.

Φιλοδοξεῖ νὰ γίνῃ ἓνα σταθερὸ καὶ μόνιμο ὄργανο ἀναμορφωτικῆς παιδαγωγικῆς προσπάθειας. Ἡ διάρθρωσις τῆς ὕλης τοῦ περιοδικοῦ θὰ παραμείνῃ καὶ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο, ἡ ἴδια. Θὰ συνεχίσῃ τὴ δημοσίευσιν φιλοσοφικῶν καὶ ἐπιστημονικῶν μελετῶν, σχεδίων πειραματισμῶν, διδακτικῶν ὁδηγιῶν, βιβλιοκρισίας, καὶ πληροφοριῶν ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴ καὶ Διεθνῆ Ἐκπαιδευτικὴν Κίνησιν.

Χρέος θεωροῦμε, νὰ εὐχαριστήσωμε καὶ ἀπ' αὐτὴ τὴ θέση τοὺς συνεργάτες τῆς «Παιδαγωγικῆς καὶ Ψυχολογικῆς Ἐπιθεωρήσεως», πού μὲ τόση προθυμία πρόσφεραν τίς μελέτες καὶ τὰ ἄρθρα τους, στὶς σελίδες της.

Ἡ ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

ΑΙ ΑΝΘΡΩΠΙΝΑΙ ΣΧΕΣΕΙΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΓΩΓΗΝ

Υπό κ. ΤΡΙΑΝΤ. Τ. ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΟΥ ΡΗ - D

Κυρίες και Κύριοι,

Είναι γνωστόν ότι ή εποχή εις την οποίαν ζώμεν είναι εποχή του επιστημονικού διαφωτισμού και των μεγάλων τεχνικών επιτεύξεων. Εάν ο άνθρωπος έχρησιμοποιεί αυτάς τας επιτεύξεις με φρόνησιν και σύνεσιν, ή ζωή όλων των λαών θα εγίνετο ικανοποιητικώτερα από κάθε άλλη εποχή. Εν τούτοις παρουσιάζεται τὸ ἐξῆς περιεργον φαινόμενον τῆς ἀνθρωπίνης συμπεριφορᾶς: Ἐνώ δηλ. με τὰς ἐπιστημονικὰς καὶ τὰς τεχνικὰς του τελειοποιήσεις ὁ ἄνθρωπος ἔφτασε εἰς τὸ ὕψος ἀπὸ ὅπου θὰ ἠδύνατο νὰ ἀντικρῦσῃ ἐκείνην «τὴν καλύτερη γιὰ ὅλους τοὺς λαοὺς ζωή» δὲν κατόρθωσε νὰ λύσῃ τὰ προβλήματα ἐκεῖνα τὰ ὅποια φέρουν ἐμπόδια εἰς τὰς ἐπιτυχίας του, πράγμα πὸν ἀναγκάζει νὰ χρησιμοποιήσῃ τὰς τελειοποιήσεις αὐτὰς ἐναντίον τοῦ ἰδίου τοῦ ἑαυτοῦ του καὶ τῶν συνανθρώπων του. Ἐτσι ἐνώ ή δύναμις τῆς ἐξοντώσεως τοῦ ἑαυτοῦ μας εἶναι σχεδὸν ἀναμφισβήτητος, ή δύναμις διὰ τὴν ἐξεύρεσιν ικανοποιητικῆς ἀντιμετωπίσεως τῶν διαφόρων συγκρούσεων καὶ διὰ τὴν ἐπίλυσιν ὠρισμένων βασικῶν προβλημάτων πὸν ἀναφέρονται εἰς τὰς σχέσεις τῶν ἀνθρώπων, τοπικῶς, ἐθνικῶς καὶ διεθνῶς, εἶναι ἀμφίβολος.

Τὸ ἄγχος τὸ ὁποῖον κατέχει σήμερον τὴν ἀνθρωπότητα προέρχεται κυρίως ἀπὸ τὴν συμπεριφορὰν τῶν ἀνθρώπων, μεταξύ των. «Μήπως οἱ ἐχθροὶ μας μᾶς ρίξουν καμμιὰ βόμβα ὑδρογόνου;», «μήπως ὁ προϊστάμενός μου με ἀπολύσει;», «πρόκειται ἄραγε τὸ παιδί μου νὰ γίνῃ ὅπως ἐγὼ ὁ γονεὺς τὸ ὄνειρεύομαι;». «τί λένε ἄραγε οἱ γείτονες γιὰ μένα ἢ γιὰ τὰ ἄλλα μέλη τῆς οἰκογενείας μας;». Γενικῶς, ή ποιότης τῆς ζωῆς μας ἐπηρεάζεται κατὰ μέγα μέρος ἀπὸ τὰς φιλοδοξίας, τὰς ἀνησυχίας, τὰ ἐπιτεύγματα, τὴν ἀγάπην ἢ τὸ μῖσος, ἀκόμη καὶ ἀπὸ τοὺς φόβους ἐκείνων με τοὺς ὁποίους ἐρχόμεθα εἰς ἐπαφήν.

Καὶ ἰδοὺ τὸ μεγάλο πρόβλημα: Πῶς θὰ ἐξευρεθῇ ἓνας τρόπος κυριαρχίας, ἐπὶ τῆς ἀτομικῆς καὶ κοινωνικῆς συμπεριφορᾶς, ὅπως ἐπετεύχθη ή κυριαρχία ἐπὶ τῶν δυνάμεων τῆς ἀψύχου φύσεως διὰ τῆς κριτικῆς ἐμπειρικῆς ἀντιλήψεως τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν.

Πιστεύομεν, ὅτι σήμερον ἔχομεν εἰς τὴν διάθεσίν μας τὰς γνώσεις ἐκεῖνας, αἱ ὁποῖαι εἶναι ἀπαραίτητοι διὰ νὰ κατευθύνουν τὰς σχέσεις μεταξύ τῶν ἀνθρώπων πρὸς μίαν ζωὴν δημιουργικὴν, εὐτυχισμένην καὶ ικανοποιητικὴν δι' ὅλους, καὶ ὄχι πρὸς τὴν καταστροφὴν. Αἱ ἐπιστῆμαι, αἱ ὁποῖαι ἀσχολοῦνται με τὴν μελέτην τοῦ ἀνθρώπου μᾶς ἔχουν δώσει ἀρκετὸν ὕλικὸν ἐπὶ τοῦ ὁποίου δυνάμεθα νὰ βασι-

§ Διάλεξις ὀργανωθεῖσα ὑπὸ τῆς Πανελληνίου Ἐνώσεως Ψυχικῆς Ὑγιεινῆς καὶ δοθεῖσα εἰς τὸν Παρνασσόν.

σθῶμεν καὶ νὰ ἀναπτύξωμεν μίαν συγκεκριμένην, ὑγιᾶ καὶ ὀλοκληρωμένην θεωρίαν ἐπὶ τῆς ὁποίας νὰ στηρίζονται αἱ ἀνθρώπιναι σχέσεις. Ἡ θεωρία αὕτη ἢ ὁποία πρέπει νὰ περιλαμβάνη καὶ τὰ βασικὰ κίνητρα τῆς ἀνθρωπίνης συμπεριφορᾶς, δὲν θὰ περιγράφη μόνον τὴν δυναμικὴν τῶν διαπροσωπικῶν ἢ τῶν ὁμαδικῶν σχέσεων, ἀλλὰ καὶ τὰς δυνάμεις ἐκείνας, αἱ ὁποῖαι συντελοῦν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν καὶ τὴν ἐξέλιξιν τοῦ ἀτόμου. Καὶ διὰ νὰ μὴν νομισθῇ ὅτι παραγνωρίζομεν τὴν ἀξίαν τοῦ ἀτόμου ἐντὸς τῆς ὁμάδος, ἀρχίζομεν ἀπὸ τὰ Κίνητρα τῆς Συμπεριφορᾶς.

Κίνητρα τῆς συμπεριφορᾶς.

Προφανῶς ὁ σκοπὸς τῆς ὁμαδικῆς ζωῆς εἶναι ἡ βελτίωσις τῆς ποιότητος τῆς ζωῆς τοῦ ἀτόμου. Ἡ μελέτη τῶν κινήτρων τῆς συμπεριφορᾶς μᾶς δίδει ἀπάντησιν εἰς τὸ ἐρώτημα: διατί συμπεριφερόμεθα ὅπως συμπεριφερόμεθα. Προσπαθεῖ δηλ. ν' ἀνακαλύψῃ τὰ αἷτια ποὺ ὠθοῦν τοὺς ἀνθρώπους νὰ συμπεριφέρονται κατὰ τὸν α' ἢ β' τρόπον. Ἡ ἀπάντησις ἢ ὁποία συνήθως δίδεται εἰς τὸ «διατί» τῆς συμπεριφορᾶς εἶναι: ὅτι ὁ ἀνθρώπος ἔχει μηχανισμοὺς συμπεριφορᾶς, ἔχει φυσιολογικὰς καὶ κοινωνικοψυχολογικὰς ἀνάγκας καὶ ὑπόκειται εἰς τὰς ἐπιδράσεις τῶν παραδόσεων τῆς ὁμάδος του, αἱ ὁποῖαι τοῦ δίδουν τοὺς ἀποδεκτοὺς τρόπους ἱκανοποιήσεως τῶν ἀναγκῶν του.

Ἐπειδὴ ἐξετάζομεν τὸ θέμα μας ἐν σχέσει μὲ τὴν ἀγωγὴν, θὰ ἠδυνάμεθα νὰ εἰπώμεν ὅτι εἰς οἰανδήποτε ἐκπαιδευτικὴν ἐνέργειαν, βαρύνουσαν σημασίαν ἔχουν αἱ ἀνάγκαι τοῦ παιδιοῦ καὶ ἰδιαίτερος αἱ ψυχικαὶ ἀνάγκαι. Διὰ τῆς ἱκανοποιήσεως τῶν φυσιολογικῶν ἀναγκῶν ἐπέρχεται ἡ ἀποκατάστασις τῆς ἰσορροπίας τοῦ ὄργανισμοῦ, γεγονός τὸ ὁποῖον ἀποκαλεῖται εἰς τὴν βιολογίαν, ὁμοιόστασις.

Ἡ ἱκανοποίησις ὁμως τῶν ψυχικῶν ἀναγκῶν εἶναι ἐκείνη ἢ ὁποία θὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν ψυχικὴν ὑγείαν τοῦ παιδιοῦ. Ἐπειδὴ δὲ αἱ ψυχικαὶ ἀνάγκαι εἶναι ἀπόρροια τοῦ κοινωνικοῦ βίου τοῦ ἀνθρώπου, ὁ ρόλος των εἰς τὸ σχολεῖον εἶναι ἀρχετὰ μεγάλος, ἂν μάλιστα λάβωμεν ὑπ' ὄψιν ὅτι σχεδὸν κάθε σχολικὴ δραστηριότης λαμβάνει χώραν εἰς ἓνα περιβάλλον κοινωνικόν. Ἀσφαλῶς δὲν ὑπάρχει ἀνθρώπος ὁ ὁποῖος ἐγκατέλειψε τὴν ζωὴν αὐτὴν μὲ πλήρη ἱκανοποίησιν ὅλων τῶν ἀναγκῶν του. Ἐν τούτοις, ἂν μία οἰκογένεια, μιὰ τάξις σχολείου, μιὰ κοινότης ἢ ἓνα ἔθνος ἐπιθυμοῦν νὰ ἀξιολογήσουν τὴν ποιότητα τῆς ζωῆς τῶν ἀνθρώπων των, ἀσφαλῶς θὰ προσπαθήσουν νὰ ἀπαντήσουν εἰς τὸ ἐρώτημα «μέχρι ποίου βαθμοῦ αἱ ἀνάγκαι αὐταὶ ἱκανοποιοῦνται». Καὶ ἐπειδὴ ὅπως ἀνεφέρθη ἀνωτέρω αἱ ἀνάγκαι αὐταὶ οὐδέποτε ἱκανοποιοῦνται πλήρως (ὀλοκληρωτικῶς) πρέπει νὰ λαμβάνωμεν συνεχῶς τὰς καταλλήλους βιταμίνας διὰ τὴν καλὴν ψυχικὴν μας ὑγείαν, ὅπως ἀκριβῶς λαμβάνομεν καὶ τὰς σχετικὰς βιταμίνας διὰ τὴν διατήρησιν μιᾶς καλῆς σωματικῆς ὑγείας.

Κατὰ συνέπειαν, ἡ μελέτη τῶν ἀναγκῶν, ἢ κατανόησις τῆς σημασίας των διὰ τὴν συμπεριφορὰν τοῦ ἀτόμου καὶ ἡ προσπάθεια ἱκανοποιήσεώς των θὰ πρέπει νὰ ἀποτελοῦν βασικὸν καθῆκον παντὸς γονέως καὶ ἐκπαιδευτικοῦ.

Ἄλλὰ ἄς ἀναφέρωμεν μερικὰς ἀπὸ τὰς βασικὰς ἀνάγκας τῶν παιδιῶν.

α) Ἀ ν ά γ κ η δ ι ' α υ τ ο σ ε β α σ μ ό ν. Ὅλοι μας ἐπιθυμοῦμεν νὰ σκεπτόμεθα κάπως ὑψηλὰ διὰ τὸν ἑαυτὸν μας. Ἄνθρωπος ὁ ὁποῖος δὲν ἔχει αὐτοσεβασμόν, δὲν προχωρεῖ ὁμαλῶς εἰς τὰ διάφορα στάδια τῆς ἐξελίξεως τῆς προσωπικότητός του. Ὁ αὐτοσεβασμὸς ἀποτελεῖ τρόπον τινὰ τὸ σφυροκονίαμα τῆς ψυχικῆς ὑγείας.

Ἡ ἐντολὴ «ἀγάπα τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτὸν» εἶναι μιὰ ἀρίστη ψυχολογικὴ συμβολή. Ἐνα ἀπὸ τὰ καθήκοντα τοῦ γονέως καὶ τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ εἶναι νὰ βοη-

θήση τὸ παιδί νὰ δημιουργήσῃ καὶ νὰ διατηρήσῃ τὸν αὐτοσεβασμὸν. Πολλὰ παιδιά εἰς τὸ σπίτι δέχονται κάθε εἶδους προσβολάς. Ἐὰν παρακολουθήσωμε μιᾶς μόνον ἡμέρας τὰς παρατηρήσεις μιᾶς οἰκογενείας θὰ ἤκούαμεν ἐκφράσεις ὡς αἱ κατωτέρω:

«Λὲν ντρέπεσαι».

«Γιὰ κύτταξε κάτι μούτρα».

«Πόσες φορές, παιδάκι μου, πρέπει νὰ σοῦ πῶ νὰ χτενίζῃς τὰ μαλλιά σου πρὶν καθῆσῃς στὸ τραπέζι γιὰ φαγητό;»

«Ὁ πατέρας σου θὰ ντρέπεται γιὰ σένα».

«Ξέρεις, ἡ μητέρα σου δὲν σὲ ἀγαπᾷ ὅταν βάζῃς τὸ δάκτυλό σου στὸ στόμα».

«Λὲν μὲ συγκινεῖ ἡ ἱστορία σου καθόλου. Πήγαινε στὸ δωμάτιό σου, παληό-παιδο» (μαντράχαλε).

Μία ἀπὸ τὰς προϋποθέσεις τῆς εὐτυχισμένης ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου εἶναι καὶ ὁ αὐτοσεβασμὸς ὁ ὁποῖος πρέπει νὰ ἀναπτύσσεται ἀπὸ τῆς μικρᾶς ἡλικίας.

Ἡ ἐκτίμησίς μας, ὡς γονέων ἢ ὡς ἐκπαιδευτικῶν, τῆς ἀνάγκης τῶν παιδιῶν δι' αὐτοσεβασμὸν μᾶς προστατεύει ἀπὸ τοῦ νὰ προσβάλωμεν τὸ παιδί, διὰ λόγου ἢ ἔργου. Ἀσφαλῶς τοῦτο δὲν σημαίνει ὅτι θὰ παραδεχθῶμεν μίαν ἀνάρμοστον συμπεριφορὰν τοῦ παιδιοῦ. Εἶναι ὅμως ἀδύνατος ἡ ἀποκατάστασις τῆς ὀμαλῆς συμπεριφορᾶς τοῦ παιδιοῦ, διὰ τῆς προσβολῆς. Ἰνωστὴ εἶναι ἡ παιδαγωγικὴ ἀρχὴ ἡ ὁποία τονίζει ὅτι ὁ σεβασμὸς πρὸς τὸν μαθητὴν κεντρίζει τὸ διαφέρον του πρὸς μάθησιν.

Βοηθοῦμε τὸ παιδί νὰ κατανοήσῃ, ὅτι ἐνῶ ἡ συμπεριφορὰ του δὲν εἶναι ἡ ἀρμόζουσα δι' αὐτὸν ἢ διὰ τοὺς ἄλλους, ἐξακολουθεῖ νὰ ἀνήκῃ εἰς ἡμᾶς, νὰ εἶναι ἓνας ἀπὸ τὴν ὁμάδα μας, ἀποδεκτὸς καὶ ἀγαπώμενος. Διότι πιθανὸν ἢ εὐθύνη διὰ τὴν συμπεριφορὰν αὐτὴν τοῦ παιδιοῦ νὰ ἀνήκῃ εἰς ἡμᾶς τοὺς μεγάλους. Δὲν γεννιέται κανένα παιδί μὲ τὴν μανία διὰ κλοπὴν, διὰ τὸ ψεῦδος ἢ διὰ τὴν ἐπιθετικότητα. Μῆγα μέρος τῆς ἀνθρωπίνης συμπεριφορᾶς εἶναι ἀποτέλεσμα καλῶν ἢ κακῶν συνθηκῶν ἐξελίξεως καὶ ἀναπτύξεως. Ὅταν τὰ παιδιά καθίστανται ὑπεύθυνα διὰ ζητήματα τὰ ὁποῖα τοὺς ἐνδιαφέρουν, ἀντιδρῶν μὲ παραδεκτὴν, ἀρμόζουσαν συμπεριφορὰν.

Οἱ ἐκπαιδευτικοὶ πολλάκις ἀντιμετωπίζουν δυνάμεις τῆς οἰκογενείας καὶ τῆς κοινότητος αἱ ὁποῖαι τείνουν νὰ διώξουν ἀπὸ τὸ παιδί τὸν αὐτοσεβασμὸν. Βοηθοῦμε εἰς τὰς περιπτώσεις αὐτὰς τοὺς γονεῖς νὰ κατανοήσουν τὰς ὀδυνηρὰς συνεπεῖας μιᾶς προσβολῆς τῶν παιδιῶν των. Βοηθοῦμε ἐπίσης τὴν κοινότητα ὅσον εἶναι δυνατὸν νὰ ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τὰς δυνάμεις ἐκείνας αἱ ὁποῖαι καταστρέφουν τὸν αὐτοσεβασμὸν τοῦ παιδιοῦ.

β) Ἀνάγκη δι' ἐλευθερίαν. Ἀπὸ τὸ πρῶτο κλάμα μετὰ τὴν γέννησιν ἡ ζωὴ ἀποτελεῖ μίαν πορείαν πρὸς τὴν ἐξασφάλισιν τῆς ἐλευθερίας διὰ τὸν ἑαυτὸν μας. Τὸ νήπιον ἀρχίζει νὰ ἐξασκῇ τὴν ἐλευθερίαν του διὰ τῆς ἀντιστάσεώς του πρὸς τὴν ἐξωθι ἐπιβαλλομένην πίεσιν. Ἀπὸ τὴν στιγμή πού θὰ ἀρχίσῃ νὰ βαδίζει μόνον τὸ παιδί ἀφιερώνει ἀρκετὸν χρόνον διὰ νὰ εἴπῃ εἰς τὴν μητέρα του πόσο εὐχαριστεῖται τὴν ἐλευθερίαν του. Ἀρχίζει νὰ ἐρευνᾷ τὸ περιβάλλον, ψάχνοντας, ἀνεβαίνοντας πάνω εἰς τὰ καθίσματα, τρέχοντας, δοκιμάζοντας κ.λ.π. Κατ' αὐτὴν τὴν ἐποχὴν πρέπει νὰ ἀρχίσουν οἱ γονεῖς νὰ περιορίζουν ἐπίσης τὴν ἐλευθερίαν τοῦ παιδιοῦ διὰ νὰ μὴ ἀποθῇ αὐτὴ ἀχαλίνωτος ἐλευθερία. Παρὰ τὸ γεγονός ὅμως ὅτι τὸ παιδί πρέπει νὰ ἔχῃ ὀρισμένους περιορισμοὺς εἰς τὸ νὰ μὴ παίρῃ εἰς τὰ χέρια του ὀρισμένα εὐθραυστα ἀντικείμενα, ἢ νὰ μὴ ἀνεβαίῃ εἰς τὰ ἀνοικτὰ παράθυρα, ἢ νὰ μὴ βάζῃ εἰς τὸ στόμα του ὀρισμένα ἀντικείμενα, εἶναι ἐπίσης ἀπαραίτητον νὰ δίδωμεν εἰς αὐτὸ ἀρκετὴν ἐλευθερίαν νὰ δοκιμάζῃ τὰς ἰκανότητάς του. Μία συνεπὴ, ἰσορροπησὶς μεταξὺ τῆς ἐλευθερίας καὶ τοῦ περιορισμοῦ κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς ἀναπτύξεως τοῦ παιδιοῦ θὰ βοηθήσῃ ἀρκετὰ εἰς τὴν θεμελίωσιν μιᾶς ὑγιοῦς προσωπικότητος.

Οί γονεῖς θὰ πρέπει νὰ γνωρίζουν τὸ δυναμικὸν τοῦ παιδιοῦ των καὶ ἀναλόγως νὰ ρυθμίζουν τὴν ἰσορροπίαν αὐτὴν ἐλευθερίας καὶ περιορισμοῦ.

Ἐὰν μετατοπίσωμεν τὸ πρόβλημα τοῦτο εἰς τὸ σχολεῖον θὰ ἠδυνάμεθα νὰ ὑποβάλωμεν τὸ ἐξῆς ἐρώτημα: Δίδομεν ὡς ἐκπαιδευτικοί, τὴν λεγομένην ψυχολογικὴν ἐλευθερίαν εἰς τὸ παιδί; Δηλ. σεβόμεθα τοὺς σκοποὺς του καὶ τὸν ἐσωτερικὸν του κόσμον γενικῶς; ἢ ἀναμένομεν ἀπὸ τὸ παιδί νὰ προσαρμοσθῇ πρὸς τοὺς ἰδικούς μας σκοποὺς καὶ συναισθήματα; Εἶναι ἐρωτήματα τὰ ὁποῖα θὰ πρέπει νὰ ἐξετάζωνται ἐπισταμένως ἀπὸ κάθε ἐκπαιδευτικόν. Εὐκόλον εἶναι δι' ἓνα ἐκπαιδευτικὸν ὃ ὁποῖος διατάσσει, περιορίζει, ἀγνοεῖ τὰ ἐσωτερικὰ συναισθήματα τοῦ παιδιοῦ, διὰ τῆς πιέσεως, νὰ πείσῃ τοὺς μαθητὰς νὰ κάμουν αὐτὸ ποὺ αὐτὸς θέλει, ἀλλὰ τὰ ἀποτελέσματα θὰ εἶναι ὀδυνηρὰ διὰ τοὺς τροφίμους αὐτοὺς καὶ διὰ τὴν κοινωνίαν τὴν ὁποίαν πρόκειται νὰ ὑπηρετήσουν.

Τὸ παιδί δὲν πρόκειται νὰ μάθῃ τί σημαίνει νὰ εἶσαι ἐλεύθερος, ἂν δὲν δοκιμάσῃ τὴν ποιότητα τῆς ἐλευθερίας εἰς τὸ σπίτι καὶ εἰς τὸ σχολεῖον. Τὸ νὰ εἶναι δὲ κανεὶς ἱκανὸς νὰ παραδέχεται τὰ σφάλματά του, ἀποτελεῖ ἰδιώτητος τῆς ὠρίμου προσωπικότητος καὶ καλλιεργεῖται μόνον διὰ τῆς ἐλευθερίας.

γ) Ἀνάγκη δι' Ἀγάπην καὶ Στοργήν. Ὅλοι οἱ ἄνθρωποι ἔχουν ἀνάγκην στοργῆς καὶ ἀγάπης. Εὐρισκόμεθα σήμερον εἰς τὴν ζωὴν διότι κάποιος ἐνδιεφέρθη δι' ἡμᾶς νὰ μᾶς κρατήσῃ εἰς τὴν ζωὴν ὅταν εἴμεθα νήπια. Ἐχομεν ἀρκετὰ παραδείγματα παιδιῶν τὰ ὁποῖα λόγῳ τῆς ἐλλείψεως στοργῆς καὶ ἀγάπης ἐμεγάλωσαν εἰς μίαν κατάστασιν ἀνεπαρκείας, ἀνασφαλείας καὶ γενικῶς κακῆς ψυχικῆς ὑγείας.

Ὁ καλὸς ἐκπαιδευτικὸς προσπαθεῖ νὰ μοιράσῃ τὴν στοργὴν καὶ τὴν ἀγάπην του πρὸς ὅλους τοὺς μαθητὰς, ἀλλὰ ἰδιαιτέρως προσέχει, ἀπὸ τῆς πλευρᾶς αὐτῆς, ἐκεῖνα τὰ παιδιὰ τὰ ὁποῖα διὰ πολλοὺς καὶ ποικίλους λόγους ἐστερήθησαν αὐτῆς τῆς στοργῆς καὶ τῆς ἀγάπης εἰς τὸ σπίτι. Θὰ τὰ βοηθήσῃ νὰ ἀποκτήσουν φίλους, διότι ἐκεῖνα τὰ παιδιὰ τὰ ὁποῖα ἔχουν μεγάλην ἀνάγκην ἀγάπης ἀποβαίνουν καχύποπτα καὶ τείνουν πρὸς τὴν μόνωσιν. Αὐτὰ ὅμως εἶναι τὰ παιδιὰ ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα ἔχουν περισσότερον ἀνάγκην τῆς βοηθείας τοῦ διδασκάλου, ὃ ὁποῖος φροντίζει διὰ τὴν διατήρησιν μιᾶς καλῆς ψυχικῆς ὑγείας εἰς τὸ σχολεῖον.

Σχεδόν, εἰς κάθε τάξιν θὰ ὑπάρχουν ἓνα ἢ δύο παιδιὰ τὰ ὁποῖα εἶναι τελείως ἀπομονωμένα ἀπὸ τὴν ἄλλην ὁμάδα. Τὰ ἀποτελέσματα μιᾶς τοιαύτης καταστάσεως, εἶναι ἡ παρουσία ἐχθρικῶν τάσεων ἔναντι τῆς κοινωνίας, ἡ ὁποία ἐκδηλώνεται μὲ σπάσιμο τῶν ἠλεκτρικῶν λαμπτήρων τῶν ὁδῶν, κλοπὴν καὶ ἄλλας παρομοίας ἀντικοινωνικὰς ἐκδηλώσεις. Ἐκεῖνοι δὲ μὲ τοὺς ὁποίους ταυτίζονται, τὰ παιδιὰ αὐτά, τὸν ἑαυτὸν τους εἶναι οἱ κλέπται, ἀπατεῶνες διαρρηκται κ.λ.π.

δ) Ἀνάγκη τοῦ ἀνήκειν. Εἰς κάθε ἄνθρωπον εἶναι ἐμφυτευμένη ἡ ἀνάγκη νὰ ἀνήκῃ κάπου. Τὰ μικρὰ παιδάκια ἐπιζητοῦν τὴν ἱκανοποίησιν αὐτὴν τῆς ἀνάγκης διὰ τῆς συμμετοχῆς των εἰς ἔργα ἐκτελούμενα παρὰ τῆς μητρὸς ἢ τοῦ πατρὸς. Εἰς τὰ παιγνίδια τῶν τὰ παιδιὰ ἀποκαλύπτουν τὴν ἀνάγκην αὐτὴν τοῦ ἀνήκειν ἢ τοῦ συναναστρέφεισθαι.

Ὡπως τὸ παιδί μεγαλώνει, ἡ ταῦτισίς του μὲ τὴν ὁμάδα λαμβάνει μεγαλυτέραν ἀξίαν μέχρι τῆς ἡλικίας τοῦ ἐφήβου κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ ὁμάς τῶν συνομηλίκων του εἶναι περισσότερον ἰσχυρὰ εἰς τὸ νὰ θεσπίσῃ νόμους, πρότυπα, κανόνας συμπεριφορᾶς, ἀνεξαρτήτως τῶν μεγάλων. Τοῦτο ἀποτελεῖ ἓνα βῆμα πρὸς τὴν ἀνάπτυξιν καὶ ἐξέλιξιν τοῦ παιδιοῦ, τὸ ὁποῖον θὰ ἔπρεπε νὰ γίνεται εὐμενῶς δεκτὸν ἀπὸ τοὺς μεγάλους. Ἐν τούτοις, συνήθως καταπιέζεται ἀπὸ τοὺς ἐνηλίκους γονεῖς καὶ ἐκπαιδευτικούς.

Ὁ ἔφηβος ἀγωνίζεται νὰ ἐλευθερώσῃ τὸν ἑαυτὸν του ἀπὸ τὴν ἐξάρτησιν τὴν ὁποίαν εἶχεν κατὰ τὴν παιδικὴν ἡλικίαν ἀπὸ τοὺς γονεῖς του ἢ ἀπὸ τοὺς μεγαλυτέ-

ρους τῆς οἰκογενείας, χωρίς οἱ τελευταῖοι νὰ ἔχουν πάντοτε συνείδησιν τοῦ προβλήματος αὐτοῦ. Διὰ τοὺς μεγάλους ὁ ἔφηβος εἶναι ἀκόμη παιδί, τὸ ὁποῖον πρέπει νὰ ὀδηγῆται καὶ νὰ κατευθύνεται ἐντὸς τοῦ πλαισίου τῶν ἰδανικῶν τῶν ἐνηλίκων. Εἰς τὰς περιπτώσεις αὐτάς, ὁ ἔφηβος εἴτε μνησικακεῖ πρὸς τὴν κυριαρχίαν τῶν μεγάλων, εἴτε ἐγκαταλείπει τὸν ἀγῶνα, χρησιμοποιεῖ μεταξὺ ἄλλων καὶ τὸν μηχανισμόν τῆς παλινδρομήσεως καὶ ἐπανέρχεται εἰς τὰ πρῶτα στάδια τῆς ἀναπτύξεως του, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ ἀρνῆται κάθε προσπάθεια ἢ ὁποία ὀδηγεῖ πρὸς τὴν ὀριμότητα.

Καὶ οἱ δύο ἀνωτέρω τύποι καταλήγουν εἰς ἓνα κακῶς προσηρμοσμένον ἐνήλικον. Οἱ ἔφηβοι τῆς πρώτης κατηγορίας ἀποβαίνουν καχύποπτοι, ἀλαζῶνες, παρουσιάζουν ἔλλειψιν τοῦ πνεύματος συνεργασίας, προσπαθοῦν νὰ κυριαρχήσουν ἐπὶ τῶν ἄλλων μελῶν τῆς οἰκογενείας καὶ κατηγοροῦν ἄλλους διὰ τὰς ἰδικὰς τῶν ἀποτυχίας. Εἰς τὴν δευτέραν κατηγορίαν ἀνήκουν οἱ ἔφηβοι οἱ ὁποῖοι ἀποβαίνουν οἱ ἀναποφάσιστοι ἐνήλικες πού ζητοῦν πάντοτε τὴν βοήθειαν τῶν ἄλλων διὰ τὴν ἐπίλυσιν τῶν προβλημάτων τῶν.

Εἶναι συχνὰ δύσκολον διὰ τοὺς γονεῖς νὰ κατανοήσουν τὴν ἐξελισσομένην ὀριμότητα τῶν παιδιῶν τῶν καὶ νὰ τοὺς ἐπιτρέπουν προοδευτικῶς τὴν ἀνάληψιν εὐθύνης, ἢ ὁποία νὰ εἶναι ἀνάλογος πρὸς τὴν νοητικὴν καὶ τὴν συναισθηματικὴν τῶν ἀνάπτυξιν.

Εἰς τὸ σχολεῖον, εἰς τὰς σχέσεις του μετὰ τῶν συμμαθητῶν του, τῶν διδασκάλων του καὶ τῶν φίλων του, ὁ ἔφηβος ἀναπτύσσει τὸ συναίσθημα ὅτι ἀνήκει εἰς μίαν ὁμάδα, ἀναπτύσσει ἐπίσης τὸ πνεῦμα τῆς συνεργασίας καὶ γενικῶς τὴν κοινωνικὴν συνείδησιν.

Τὸ σχολεῖον λόγω τῆς φύσεως καὶ ὀργανώσεώς του, παρέχει ἀρκετὰς εὐκαιρίας διὰ τὴν ἱκανοποίησιν τῆς ἀνάγκης τοῦ ἀνήκειν. Διὰ νὰ ἔχωμεν ὅμως καλύτερα ἀποτελέσματα, εἰς τὸ σχολεῖον θὰ πρέπει οἱ ἐκπαιδευτικοὶ ὄχι μόνον νὰ κατανοήσουν τὴν σπουδαιότητα τῆς ἀνάγκης τοῦ ἀνήκειν, ἀλλὰ νὰ παρακολουθοῦν συστηματικῶς, ἂν ἕκαστος μαθητῆς ἐπέτυχε τοῦτο καὶ νὰ ἀνακαλύπτουν ὅλας τὰς περιπτώσεις τῶν παιδιῶν τὰ ὁποῖα ζητοῦν τὴν ἀπομόνωσιν. Δημιουργεῖ μίαν πραγματικῶς τραγικὴν κατάστασιν διὰ τὸν μαθητὴν ἢ ἀποτυχία δημιουργίας δεσμῶν μετὰ τοὺς συμμαθητὰς τῶν ἢ ὁποῖα ὄχι μόνον δὲν τοῦ ἐπιτρέπει νὰ ἀσχοληθῆ μετὰ τὰ μαθήματα καὶ τὴν σχολικὴν ἐργασίαν, ἀλλὰ ἐγκυμονεῖ καὶ σοβαροὺς κινδύνους διὰ τὴν ψυχικὴν του ὑγείαν. Ἐφευρίσκει τὰ πλέον ἀπίθανα μέσα, καταφεύγει εἰς παντὸς εἶδους μηχανισμούς διὰ νὰ ἐλκύσῃ τὴν προσοχὴν τῶν συμμαθητῶν του, διὰ νὰ ἐκτιμηθῆ καὶ ἐν συνεχείᾳ νὰ γίνῃ ἀποδεκτὸς εἰς μίαν ὁμάδα.

Γενικῶς ἢ μὴ ἱκανοποίησις τῆς ἀνωτέρω ἀνάγκης δημιουργεῖ ἓνα εἶδος ψυχολογικοῦ κλίματος τὸ ὁποῖον δρᾷ ἀνασταλτικῶς εἰς πᾶσαν προσπάθειαν μαθήσεως.

ε) Ἀνάγκη δι' Ἀσφάλειαν :

Ἡ δημιουργία ἐσωτερικῆς ἀσφαλείας ἀποτελεῖ βασικὴν προϋπόθεσιν διὰ τὴν σταθερότητα μιᾶς ὀρίμου ζωῆς. Εἰς ἄμεσον σχέσιν πρὸς τὴν ἀνάγκην αὐτὴν εἶναι καὶ ἡ ἀνάγκη δι' ἀγάπην καὶ στοργήν. Ἐκεῖνο ὅμως πού πραγματικῶς ἐδραιώνει τὴν ἐσωτερικὴν ἀσφάλειαν εἶναι ἡ δημιουργία αὐτοπεποιθήσεως εἰς τὸ παιδί, ἢ ὁποία ἐπιτυγχάνεται, ἀπὸ γονεῖς καὶ διδασκάλους διὰ τῆς πλήρους κατανοήσεως καὶ ἀποδοχῆς τοῦ παιδιοῦ ὅπως εἶναι.

στ') Ἀνάγκη δι' ἐπιδοκίμασιν.

Κάθε ἄνθρωπος ἐπιζητεῖ ἓνα εἶδος ἐπιδοκίμασιν διὰ μίαν ἐργασίαν τὴν ὁποῖαν ἐξετέλεσε. Περισσότερον τὰ παιδιά ἔχουν ἀνάγκην τῆς ἐπιδοκίμασιν καὶ ἀναγνωρίσεως. Γονεῖς καὶ ἐκπαιδευτικοὶ ἄς μὴ σταματοῦν μόνον εἰς τὰ σφάλματα τοῦ παιδιοῦ. Ἄς ἀρχίζον ἀπὸ τὰ καλὰ σημεῖα μιᾶς ἐργασίας τοῦ παιδιοῦ καὶ ἄς

τά ξεαίρουν. Ὁδηγεῖται ἔτσι τὸ παιδί εἰς τὴν αὐτοπεποίθησιν, ἐνῶ ἡ ἀπογοήτευσίς εἶναι πιθανὸν νὰ ὀδηγήσῃ εἰς καταστάσεις ἀνεπιθυμήτους. Τοῦτο βεβαίως δὲν σημαίνει ὅτι πρέπει νὰ ἐπιδοκιμάζωμεν ὅλας τὰς ἐκδηλώσεις τοῦ παιδιοῦ. Ὅμως ἡ διορθωσίς τῆς συμπεριφορᾶς τοῦ παιδιοῦ ἐπιτυγχάνεται ὅταν ἀρχίζωμεν ἀπὸ τὴν ἱκανοποίησιν τῆς ἀνάγκης δι' ἐπιδοκιμασίαν. Ἄς ὑποθέσωμεν ὅτι δίδεται μιὰ ἐκθεσίς ἰδεῶν εἰς τὸ σχολεῖον. Καὶ ὁ ἐκπαιδευτικός, δημοτικοῦ ἢ μέσης, διορθώνει τὰς ἐκθέσεις αὐτὰς καὶ ἐπιθυμεῖ οἱ μαθηταὶ τοῦ νὰ μὴν ἐπαναλάβουν τὰ σφάλματά των. «Ἐλα δῶ Γιώργο, ἀνοιξε τὰ μάτια σου νὰ δῆς τὰ χάλια σου. Τόσες φορές σοῦ ἔχω διορθώσει τὰ ἴδια σφάλματα καὶ ἐξακολουθεῖς νὰ τὰ ἐπαναλαμβάνῃς. Πᾶρε τὸ γραπτὸ σου καὶ ἐξαφανίσου ἀπὸ προστά μου». Καὶ ἡ ἄλλη μορφή: «Ἐκανες μιὰ καλὴ προσπάθεια Γιώργο, καὶ ἡ ἐργασία σου εἶναι ἀξιοπρόσεκτος. Θὰ ἤθελα ὅμως νὰ συζητήσωμεν μαζί ὠριμμένα σημεῖα τῆς ἐργασίας σου ποὺ δὲν εἶναι καλὰ τοποθετημένα, γιὰ νὰ μὴ τὰ ἐπαναλάβῃς σὲ μιὰ ἄλλη σου ἐργασία». Ἀσφαλῶς μὲ τὴν δευτέραν μορφήν θὰ προσέξῃ ὁ μαθητὴς τὰ σφάλματά του καὶ θὰ τὰ διορθώσῃ. Τοῦτο βεβαίως δύναται νὰ ἐπεκταθῇ καὶ εἰς γενικωτέρους τύπους συμπεριφορᾶς, ποὺ ἀναφέρονται εἰς τὰς δημοσίας σχέσεις.

Εἰς τὸν αἰῶνα ποὺ διανύομεν τὸ σχολεῖον πρέπει νὰ εἶναι τόπος εἰς τὸν ὁποῖον αἱ ἱκανότητες καὶ τὰ τάλαντα τῶν παιδιῶν νὰ χρησιμοποιοῦνται διὰ τὴν ἀλληλοεξυπηρέτησιν των καὶ εἰς τὸ ὁποῖον τὰ προβλήματα τῆς ὁμαδικῆς ζωῆς ἀντιμετωπίζονται κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε ἡ ζωὴ διὰ τὴν ὁμάδα καθίσταται καλύτερα. Τοῦτο ἀποτελεῖ ἓνα βῆμα ἀναπτύξεως καὶ ἐξελίξεως ἀπαραίτητον διὰ τὴν ὠριμότητα.

Χαρακτηριστικὰ τῆς ὁμαδικῆς ζωῆς εἰς τὰ διάφορα στάδια ἀναπτύξεως

Τὸ περιεχόμενον τῆς ὁμαδικῆς ζωῆς πρέπει νὰ εἶναι ἀνάλογον τῶν ἀναπτυσσομένων ἀναγκῶν τῆς ὁμάδος. Ἐὰν τοῦτο συμβαίη δυνάμεθα νὰ εἴμεθα βέβαιοι ὅτι ἡ ὁμαδικὴ συμπεριφορὰ τῶν μελῶν μιᾶς ὁμάδος θὰ εἶναι ἀπολύτως ὁμαλή. Μὲ τὴν δημιουργίαν περιβάλλοντος τὸ ὁποῖον νὰ εἶναι σύμφωνον μὲ τὰς ἀνάγκας καὶ τὰ διαφέροντα τῶν παιδιῶν, ἐπιτυγχάνομεν τὴν ἁρμονικὴν συμβίωσιν καὶ τὴν ὁμαλὴν ἀνάπτυξιν καὶ ἐξέλιξιν τῆς προσωπικότητός των. Ἡ δημιουργία ἐνός τοιοῦτου περιβάλλοντος σημαίνει ἀσφαλῶς ὅτι καὶ ὁ εὐγενικὸς ρόλος τῶν ἐνηλίκων πρέπει νὰ εἶναι σύμφωνος μὲ τὰς ἀνάγκας καὶ τὰ διαφέροντα τῶν παιδιῶν.

Ὅταν τὸ φυσικὸν καὶ κοινωνικὸν περιβάλλον ἢ αἱ ἀπαιτήσεις τῶν ἐνηλίκων εἶναι ἀντίθετοι πρὸς τὰς ἀνάγκας καὶ τὰ διαφέροντα τῶν παιδιῶν, τότε προπαρασκευάζομεν τύπους, οἱ ὁποῖοι θὰ εἶναι ἐπιζήμιοι διὰ τὸν ἑαυτὸν των καὶ διὰ τὴν κοινωνίαν τὴν ὁποίαν θὰ κληθοῦν νὰ ὑπηρετήσουν.

Ἄλλὰ ἄς ἴδωμεν ποῖα εἶναι τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς ὁμαδικῆς ζωῆς εἰς κάθε περίοδον ἀναπτύξεως τοῦ παιδιοῦ.

1. Ὅμαδικὴ ζωὴ τῶν παιδιῶν τῆς Προσχολικῆς Ἡλικίας.

Τὸ παιδί ἀπὸ ἡλικίας τριῶν μέχρι πέντε ἐτῶν εἶναι ἀπησχολημένον μὲ ἔργα τὰ ὁποῖα εἶναι σχεδὸν ἐξ ὀλοκλήρου κοινωνικῆς φύσεως. Εἰς ἡλικίαν τριῶν ἐτῶν τὸ παιδί ἔχει ἀρχίσει νὰ βαδίζῃ, νὰ ὁμιλῇ, νὰ τρώγῃ χωρὶς τὴν βοήθειαν τῆς μητέρας, καθὼς καὶ νὰ ἐλέγχῃ τὰς λειτουργίας τοῦ σώματός του (ἐλεγχὸς σφυγκτικῶν κ.λ.π.). Ὅταν τὸ παιδί ξεφεύγῃ κάπως ἀπὸ τὴν οἰκογενειακὴν ἐστίαν καὶ ἔρχεται εἰς ἐπαφὴν μὲ μεγαλυτέρας ὁμάδας, ὑποχρεοῦται νὰ κάμῃ μίαν σειρὰν κοινωνικῶν προσαρμογῶν. Εἶναι ὑποχρεωμένον νὰ μάθῃ κατ' ἀρχὴν ὅτι πρέπει νὰ

μοιράζει τὴν προσοχὴν τῶν μεγάλων μὲ ἄλλα παιδιά, νὰ μοιράζεται ἐπίσης τὰ παιγνίδια τοῦ μὲ ἄλλα παιδιά καὶ νὰ εἶναι ἕνας μεταξὺ ἄλλων, οἱ ὅποιοι ἔχουν ἐπίσης ἐπιθυμίας καὶ δικαιώματα ὅπως καὶ αὐτός. Πρέπει νὰ ἀποφασίσῃ ποιά θὰ εἶναι ἡ στάσις τοῦ ἔναντι τῶν ἄλλων καὶ νὰ ἀνακαλύψῃ πῶς σκέπτονται οἱ ἄλλοι δι' αὐτόν.

Ἡ ὁμαδικὴ ζωὴ διὰ τὰ παιδιά τῆς ἡλικίας αὐτῆς συγκεντρώνεται γύρω ἀπὸ τὸ παιγνίδι τοῦ ὁποίου ἡ σημασία διὰ τὴν ὄλην προσωπικότητα τοῦ παιδιοῦ εἶναι μεγίστη. Διὰ τοῦ παιγνιδίου ὑποδέεται ρόλους τῶν ἐνηλίκων ὅπως αὐτὸς τοὺς βλέπει, ἢ ρόλους μὲ τοὺς ὁποίους ἐπιζητεῖ ταῦτις. Συνήθως τὰ παιγνίδια εἶναι συναισθηματικῶς ἐπιφορτισμένα. Τὰ συναισθήματα ταῦτα πιθανὸν νὰ εἶναι θετικά (ἀγάπη) ἢ ἀρνητικά (φόβος, θυμός). Τὸ παιγνίδι εἶναι ἡ γλῶσσα τοῦ παιδιοῦ. Ὁ ρόλος τῶν ἐνηλίκων ἐν προκειμένῳ εἶναι νὰ βοηθήσουν τὸ παιδί νὰ ἐλευθερωθῇ ἀπὸ τὰς ἐντάσεις, ἀπογοητεύσεις, φόβους κ.λ.π. μέσω τοῦ παιγνιδίου. Ὁ καλύτερος δὲ τόπος εἰς τὸν ὁποῖον τὰ ἀνωτέρω δύνανται νὰ ἐπιτευχθοῦν κατὰ τὴν ἡλικίαν αὐτὴν εἶναι τὸ νηπιαγωγεῖον. Εἶναι ὁ τόπος εἰς τὸν ὁποῖον τὸ παιδί μανθάνει τὴν ἀξίαν τῆς ὑπακοῆς, τοῦ σεβασμοῦ. Εἶναι ὁ τόπος εἰς τὸν ὁποῖον ἀναπτύσσει τὴν συνήθειαν τῆς συνεργασίας καὶ τὴν ἰδέαν ὅτι ἀποτελεῖ μέλος μιᾶς ὁμάδος.

Ἡ κοινωνικὴ ἐξέλιξις τοῦ παιδιοῦ τῆς προσχολικῆς ἡλικίας προχωρεῖ ἀργὰ ἀλλὰ σταθερὰ καὶ ἂν δὲν παρεμποδισθῇ ἀπὸ ἀνθυγιεινὰς κοινωνικὰς συνθήκας, εἰσέρχεται εἰς τὴν περίοδον τῆς σχολικῆς ἡλικίας μὲ μίαν ἐκτίμησιν τοῦ ἑαυτοῦ τοῦ ὡς μέλους μιᾶς ὁμάδος, μέλους τὸ ὁποῖον ἔχει δικαιώματα καὶ ὑποχρεώσεις καθὼς καὶ εὐθύναν μὲ μίαν ἀποδεκτὴν συμπεριφορὰν ἔναντι ἄλλων παιδιῶν καὶ μὲ τὴν ἰκανότητα νὰ συμμετάσχῃ εἰς ὀργανωμένα παιγνίδια.

2. Ὅμαδικὴ ζωὴ τῶν παιδιῶν τοῦ Δημοτικοῦ Σχολείου.

Κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν τῆς ἡλικίας (ἀπὸ 6 - 12 ἐτῶν) τὸ παιδί διακρίνει μὲ μεγαλυτέραν εὐκολίαν τὸ φανταστικὸν ἀπὸ τὸ πραγματικόν. Ἡ δὲ ἀναπτυσσομένη του συνείδησις λαμβάνει θέσιν ἐλεγκτοῦ τῆς συμπεριφορᾶς του.

Μὲ τὴν εἰσοδὸν του εἰς τὸ σχολεῖον τὸ παιδί ὀφείλει νὰ μάθῃ ποῖαι εἶναι αἱ ἀπαιτήσεις τοῦ κοινωνικοῦ αὐτοῦ ἰδρύματος εἰς τὸ ὁποῖον θὰ φοιτήσῃ. Ἡ ὁμαδικὴ ζωὴ διὰ τὰ παιδιά τῆς ἡλικίας αὐτῆς ἀναφέρεται κυρίως εἰς τὴν ἔρευναν ποικίλων καταστάσεων.

Πρέπει τὸ παιδί τῆς ἡλικίας αὐτῆς νὰ μάθῃ πῶς νὰ εἰσέρχεται καὶ πῶς νὰ ἐξέρχεται ἐκ τῆς αἰθούσης τῆς διδασκαλίας, ποῖα εἶναι ἡ ἰδική του κρεμάστρα ἢ ντουλάπι, εἰς τὸ ὁποῖον νὰ ἀφήνῃ τὰ πράγματά του καί, τέλος, νὰ χρησιμοποιῇ τὰ βιβλία του. Ἐπίσης πρέπει νὰ μάθῃ νὰ παίξῃ εἰς ὀργανωμένα πλέον παιγνίδια, καὶ νὰ εἶναι ἤσυχον ὀρισμένα χρονικὰ διαστήματα. Γενικῶς πρέπει νὰ συνηθίσῃ εἰς μίαν ὀργανωμένην ζωὴν.

Ἡ ὁμαδικὴ ζωὴ τοῦ παιδιοῦ τοῦ δημοτικοῦ σχολείου ἔχει ὀρισμένας ἀπαιτήσεις αἱ ὁποῖαι πρέπει νὰ λαμβάνωνται ὑπ' ὄψιν ἀπὸ ἐκείνους οἱ ὅποιοι ἔχουν ἀνάλαβει τὴν μόρφωσίν του. 1) Πρώτη ἀπαίτησις. Τὸ παιδί ἔχει ἀνάγκην ὀρισμένου ἐλευθέρου χρόνου τὸν ὁποῖον νὰ χρησιμοποιῇ κατὰ βούλησιν. Ὁ ἐκπαιδευτικὸς παρακολουθεῖ καὶ σημειώνει τὸν τρόπον κατὰ τὸν ὁποῖον τὰ παιδιά χρησιμοποιοῦν τὸν ἐλεύθερον αὐτὸν χρόνον. 2) Δευτέρα ἀπαίτησις. Πρέπει νὰ ἀναπτύξῃ τὸ συναισθημα τῆς εὐθύνης ἔναντι τῆς ὁμάδος, ἡ ὁποία, δυνατὸν νὰ ἀναφέρεται εἰς ποικίλες ἐκδηλώσεις τῆς σχολικῆς ζωῆς. Ἡ ἀνάπτυξις τοῦ συναισθήματος τῆς εὐθύνης ἀπ' αὐτῆς τῆς ἡλικίας ἀποτελεῖ βασικὴν προϋπόθεσιν τῶν μελλοντικῶν ὑγιῶν ἀνθρωπίνων σχέσεων. 3) Τρίτη ἀπαίτησις εἶναι τὸ δικαίωμα τῆς ἐκλογῆς. Νὰ δίδονται δηλ. εὐκαιρίαι εἰς τὸ παιδί νὰ ἐπιλέγῃ κάτι τὸ ὁποῖον εἶναι σύμφωνον μὲ

τὴν ψυχὸς σύνθεσιν τοῦ. Εἰς μίαν καλῶς ὀργανωμένην τάξιν τοιαῦται εὐκαιρίαι δίδονται πολλαί. Μὲ ποῖον π.χ. θὰ καθήσῃ νὰ διαβάσῃ ἓνα νέο βιβλίον. Πῶς θὰ δαπανήσῃ ὀλίγον ἐλεύθερον χρόνον ποῦ ἔχει εἰς τὴν διάθεσίν του. Τί εἶδος παιγνίδια θὰ προτιμήσῃ κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ διαλείμματος. Ὁ διδάσκαλος καταβάλλει προσπάθειαν ὥστε αἱ προτιμήσεις αὗται νὰ μὴ εἶναι μόνον ἀτομικαὶ ἀλλὰ καὶ ὁμαδικαί. 4) Τετάρτη ἀπαίτησις. Τὸ δικαίωμα τοῦ παιδιοῦ νὰ διατηρήσῃ τὴν ἀτομικότητά του παρ' ὅλον ὅτι ζῇ εἰς μίαν ὁμαδικὴν ζωὴν. Τοῦτο συνεπάγεται τὴν ἐλευθερίαν τοῦ παιδιοῦ νὰ εἶναι διάφορον ἀπὸ τὰ ἄλλα καὶ νὰ ἀκολουθῇ τὸν ἰδιαίτερόν του τρόπον ἀναπτύξεως καὶ ἐξελίξεως.

Ὅσον προχωρεῖ πρὸς τὰς τελευταίας τάξεις τοῦ Δημοτικοῦ Σχολείου τὸ παιδί ἀναπτύσσει μίαν ἐπιθυμίαν νὰ γνωρίσῃ τὰ πάντα. Ἡ ὁμαδικὴ ζωὴ εὐρίσκεται εἰς ὑψηλοτέραν στάθμην ἀπὸ ἀπόψεως ὀργανώσεως. Ἐπιζητοῦν περισσοτέραν ἐπισημότητα τὰ παιδιὰ αὐτὰ εἰς τὴν ὁμάδα των.

Ἐνα ἀπὸ τὰ βασικώτερα προβλήματα τὰ ὁποῖα ἀντιμετωπίζει τὸ παιδί τῆς ἡλικίας αὐτῆς εἶναι νὰ μάθῃ νὰ ζῇ ἄρμονικὰ μὲ ἓνα ἀριθμὸ παιδιῶν, τὰ ὁποῖα θέλουν νὰ παίξουν μὲ παιγνίδια ποῦ καὶ αὐτὸ θέλει καὶ τὰ ὁποῖα ζητοῦν τὴν προσοχὴν τοῦ ἑνὸς ἐνήλικος τοῦ ὁποίου τὴν προσοχὴν καὶ αὐτὸς ἐπίσης ἐπιζητεῖ.

Ἀπὸ τῆς στιγμῆς ποῦ ἀρχίζει τὸ σχολεῖον, ὁ διδάσκαλος ἀποβαίνει ὁ κύριος παράγων εἰς τὴν κοινωνικὴν ἀνάπτυξιν τοῦ παιδιοῦ.

Σιγὰ - σιγὰ τὸ παιδί μαθαίνει νὰ συζῇ ἄρμονικὰ μὲ τοὺς συνομηλικούς του εἰς περισσότερον πολυπλόκους κοινωνικὰς καταστάσεις. Σχηματίζει συνηθείας, ἔναντι τοῦ ἑαυτοῦ του, ἔναντι τῆς οἰκογενείας, ἔναντι τοῦ σχολείου, ἔναντι τῆς ἐξουσίας, ἔναντι ἀγοριῶν καὶ κοριτσιῶν καὶ ἔναντι τῶν ἄλλων παραγόντων. Συνηθείας, αἱ ὁποῖαι ἀργότερον θὰ ἀποκτήσουν τοὺς κώδικας τῆς συμπεριφορᾶς. Ἄν ἡ ἀτμόσφαιρα τοῦ σχολείου, καὶ ἰδίως κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς φοιτήσεως, δὲν εἶναι ὀργανωμένη συμφῶνως πρὸς τὰς ἀνάγκας καὶ τὰ διαφέροντα τοῦ παιδιοῦ, τότε τὰ παιδιὰ πιθανὸν νὰ ἀναπτύξουν στάσεις, διαθέσεις, συνηθείας, αἱ ὁποῖαι νὰ ἔχουν ἀρνητικὰ διὰ τὴν ζωὴν των ἀποτελέσματα.

3) Ἡ ὁμαδικὴ ζωὴ εἰς τὴν ἐφηβικὴν ἡλικίαν.

Κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν ἐμφανίζεται ἡ μεγαλυτέρα κρίσις εἰς τὴν ζωὴν τοῦ νέου. Νέαι ἐνέργειαι, νέες δυνάμεις ἐμφανίζονται, αἱ ὁποῖαι ἀνησυχοῦν τὸν νέον. Νέα διαφέροντα δημιουργοῦνται, τὰ ὁποῖα μαρτυροῦν τὴν διάθεσιν δι' ἐπέκτασιν τοῦ ὀρίζοντος τῆς ζωῆς. Εἶναι ἡ περίοδος ἐκείνη κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ προσωπικότης ἀρχίζει νὰ λαμβάνῃ τὴν τελικὴν μορφήν. Εἶναι ἡ περίοδος ἡ ὁποία ὁμοιάζει μὲ ἐκείνην τῆς χρυσαλλίδος ἡ ὁποία μεταμορφώνεται εἰς πεταλούδαν.

Ὁ ἐφηβος ἀρχίζει νὰ αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκην τῆς ἀνεξαρτησίας καὶ τῆς ἐλευθερίας τὴν ὁποίαν ὄχι σπανίως, ἐπιζητεῖ μὲ ἐπιθετικότητα. Ὁ νέος πρέπει νὰ σχηματίσῃ τὴν προσωπικότητά του διὰ μέσου ἐμπειριῶν ὄλων τῶν εἰδῶν, ἀκολουθῶν τὴν ἐσωτερικὴν γραμμὴν τῆς ἀναπτύξεώς του. Κάθε ἀδικαιολόγητος παρεμπόδισις, κάθε πίεσις νὰ τὸν διαπλάσουν ἀναλόγως τῶν ἀπόψεων καὶ τῶν ἐπιθυμιῶν τῶν ἄλλων, χαρακτηρίζονται ὑπὸ τοῦ νέου ὡς παραβιάσις ἢ ὡς ἀπειλὴ διὰ τὸν ἐλεύθερον καὶ αὐθόρμητον μετασχηματισμόν του. Κατὰ συνέπειαν καὶ αἱ ἀντιδράσεις του πρὸς αὐτὰς τὰς παρεμβάσεις εἶναι συχνὰ σκληραὶ καὶ ὑπερβολικαί.

Διὰ τοὺς γονεῖς εἶναι δύσκολον νὰ κατανοήσουν καὶ νὰ ἀποδεχθοῦν μίαν τοιαύτην κατάστασιν. Εἶναι ὁμως ἀπαραίτητος ἡ κατανόησις αὕτη διὰ τὴν ἀποφυγὴν συγκρούσεων κατὰ τὰς ὁποίας ἐνῶ ὁ νέος ἀγωνίζεται διὰ τὴν ἀπόκτησιν τῆς ἀνεξαρτησίας του θὰ εἶναι δύσκολον διὰ τοὺς γονεῖς νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν ἀσκήσιν

τῆς ἐξουσίας των. Μάλιστα δὲ πολλοὶ αἰσθάνονται μεγάλην ἱκανοποίησιν ὅταν τὰ παιδιά των εἶναι ἐξάρτημα ἰδικόν των.

Ὁ Keyserling ἔγραψε ὅτι μετεχειρίζετο τὸ τέκνα του ὡς «ὑψηλοὺς ἐπισκέπτας» καὶ ὅτι κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον αἱ σχέσεις του μὲ τὰ παιδιά του ἦσαν ὀμαλώταται. Εἰς τὴν ἔκφρασιν αὐτὴν τοῦ Keyserling τονίζεται τὸ τάκτ καὶ ἡ εὐγένεια μὲ τὴν ὁποίαν πρέπει οἱ γονεῖς νὰ συμπεριφέρονται πρὸς τοὺς ἐφήβους. Θὰ ἠδυνάμεθα μὲ τὴν ἰδικὴν μας ὀρολογίαν νὰ εἴπωμεν ὅτι οἱ γονεῖς πρέπει νὰ γίνουν περισσότερο «φίλοι» μὲ τὰ παιδιά των, μὲ τὴν εὐρείαν σημασίαν τῆς λέξεως. Ἐνας καλὸς φίλος εἶναι ἔτοιμος νὰ κάμῃ τὸ πᾶν διὰ τὸν φίλον του, ἀλλὰ κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον ἀφίνει αὐτὸν ἐλεύθερον. Οὗτος εἶναι εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ φίλου του ὅταν τοῦ ζητᾷ βοήθειαν, ἀλλ' οὐδέποτε ἐπιβάλλει τὰς ὑπηρεσίας του ἐπ' αὐτοῦ. Δὲν προσπαθεῖ δηλ. νὰ κυριαρχήσῃ ἐπ' αὐτοῦ.

Ὅταν οἱ γονεῖς παύουν νὰ ἀσκοῦν τὴν αὐστηράν των ἐξουσίαν, νὰ κατηγοροῦν, νὰ κριτικάρουν τὰ ἔργα τῶν παιδιῶν, τότε καὶ τὰ παιδιά σταματοῦν τὴν ἀμυνάν των. Ἀρχίζουν νὰ ἔρχονται πλησιέστερον πρὸς τοὺς γονεῖς, ν' ἀνοίγουν τὰς καρδίας των νὰ ἀνταλλάσσουν ἰδέας, γνώμας καὶ ἐντυπώσεις νὰ ζητοῦν συμβουλὰς τὰς ὁποίας καὶ νὰ ἀκολουθοῦν. Ἐπομένως δυνατόν, μέχρις ὀρισμένου σημείου νὰ κάμουν ὅ,τι ἀκριβῶς οἱ γονεῖς των θέλουν νὰ κάμουν, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον δὲν ἐπιτυγχάνεται διὰ τῆς χρησιμοποιοῦσεως τῶν αὐστηρῶν αὐταρχικῶν μεθόδων.

Οἱ γονεῖς πρέπει νὰ ἀσκοῦν τὴν ἐπίδρασίν των ἐμμέσως, διὰ «τῆς τέχνης ἢ ὁποία κατορθώνει τὰ παντὰ, χωρὶς νὰ ἀποκαλύπτῃ ἑαυτήν». Ὁ πλέον ἀποτελεσματικὸς καὶ δυστυχῶς ὁ πλέον δύσκολος τρόπος εἶναι τὸ παράδειγμα τὸ ζωντανό, τὸ σιωπηρό. Νὰ εἴμεθα δηλ. καὶ νὰ κάμνωμεν ἡμεῖς οἱ ἴδιοι, ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον θέλομεν νὰ εἶναι καὶ νὰ κάμνουν τὰ παιδιά μας. Ἀποτελεῖ τοῦτο τὴν μαγικὴν ράβδον τῆς ἀγωγῆς εἰς τὸ σπῆτι καὶ εἰς τὸ σχολεῖον.

Ἔτσι φθάνομεν εἰς τὸ παράδοξον καὶ ἀναπόφευκτον συμπέρασμα, τὸ ὁποῖον εἶναι ὅτι ὁ πλέον ἀποτελεσματικὸς τρόπος ἀγωγῆς τῶν παιδιῶν εἶναι ἐκεῖνος κατὰ τὸν ὁποῖον ἀσχολούμεθα περισσότερο μὲ τὴν δικὴν μας συμπεριφορὰν διὰ νὰ ἀποβῶμεν καλύτεροι.

Ἐνας ἄλλος τρόπος ἐμμέσου ἐπιδράσεως ἐπὶ τῶν ἐφήβων, εἶναι οἱ ἄνθρωποι μὲ τοὺς ὁποίους ἐπιτρέπομεν εἰς αὐτὰ νὰ ἔρχονται εἰς ἐπαφήν, τὰ βιβλία τὰ ὁποία περιέρχονται εἰς χεῖρας των καὶ ὁ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖον ὀμιλοῦμεν εἰς ἕνα τρίτον πρόσωπον παρουσία τῶν παιδιῶν.

Μία ἄλλη ἐπίσης ἐξαιρετικὴ μέθοδος εἶναι ἡ ἐνθάρρυνσις τῶν παιδιῶν πρὸς τὴν κατεύθυνσιν τῆς συνεργασίας μὲ ἄλλα παιδιά εἰς ὅλας των τὰς ἐκδηλώσεις, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον θὰ παράσχῃ ἀρκετὰς εὐκαιρίας διὰ τὴν δημιουργίαν καλῶν χαρακτήρων.

Τέλος ἕνα ἀπὸ τὰ βασικὰ χαρακτηριστικὰ τῆς ὀμαδικῆς ζωῆς κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν τῆς ἡλικίας, εἶναι καὶ ἡ τάσις συγκροτήσεως κλίμας ἢ καὶ συμμορίας. Ἡ τάσις αὕτη ἐξαφανίζεται ὅταν δίδονται εἰς τοὺς ἐφήβους εὐκαιρία νὰ συμμετέχουν εἰς ἐκδηλώσεις ὀμαδικῆς ζωῆς ὑγιῶς ὀργανουμένης.

4) Ὀμαδικὴ ζωὴ τῶν φοιτητῶν Ἀνωτάτων Σχολῶν.

Οἱ νέοι οἱ ὁποῖοι εἰσέρχονται εἰς τὰς ἀνωτάτας σχολὰς ὑποτίθεται ὅτι ἔχουν σχεδὸν ὀλοκληρώσει τὴν σωματικὴν καὶ τὴν νοσητικὴν των ἀνάπτυξιν. Ἡ συναισθηματικὴ καὶ ἡ κοινωνικὴ των ὀριμότης, ἐν τούτοις, εἶναι πιθανὸν νὰ μὴ ἀκολουθῇ τὰς ἄλλας φάσεις τῆς ἀναπτύξεως.

Τὰ βασικώτερα προβλήματα τὰ ὁποῖα ἀντιμετωπίζει ὁ φοιτητὴς εἶναι ἡ προσαρμογὴ του εἰς τὸ νέον κοινωνικὸν περιβάλλον, ἡ φιλοδοξία τὴν ὁποίαν ἔχει διὰ

τὴν μελλοντικὴν του καριέραν (διότι πολλάκις ἡ φιλοδοξία τῶν γονέων ὠθεῖ τὰ τέκνα των πρὸς παρακολούθησιν μιᾶς σχολῆς διὰ τὴν ὁποίαν δὲν εἶναι ἔτοιμος, καὶ μὲ τὴν ὁποίαν δὲν συμφωνοῦν τὰ ἀτομικά του διαφέροντα καὶ ἰκανότητες), ἡ μέθοδος τῆς ἐργασίας, ἡ συμμετοχὴ του εἰς διαφόρους κοινωνικὰς — φοιτητικὰς ἐκδηλώσεις κ.λ.π.

Ἐκ τῆς μελέτης τῶν προβλημάτων αὐτῶν συνάγεται τὸ συμπέρασμα ὅτι, ὁ φοιτητὴς ἔχει ἀνάγκην κατ' ἀρχὴν ἑνὸς ἰκανοποιητικοῦ προσανατολισμοῦ καὶ μιᾶς καθοδηγήσεως πρὸς τὸ νέον περιβάλλον καὶ πρὸς τὴν νέαν ζωὴν, εἰς τρόπον ὥστε νὰ διατηρηθῇ ἡ καλὴ του ψυχικὴ ὑγεία. Ἡ καθοδήγησις ὁμοῦ αὕτη πρέπει νὰ δίδεται ἀπὸ ἄτομα τὰ ὁποῖα κατανοοῦν πλήρως τὰς σωματικὰς, πνευματικὰς καὶ συναισθηματικὰς ἰκανότητάς τοῦ φοιτητοῦ. Νὰ ἐνθαρρύνουν δὲ τὴν προσπάθειαν τῆς συμμετοχῆς των εἰς κοινωνικὰς καὶ ψυχολογικὰς δραστηριότητας.

Γενικῶς ἡ ἰκανοποίησις τῶν ψυχικῶν ἀναγκῶν τῶν φοιτητῶν, πρέπει νὰ ἀπασχολῇ τοὺς ἀρμοδίους καὶ εἰδυνατῶν τὸ μάθημα τῆς ψυχικῆς ὑγιεινῆς νὰ διδάσκεται εἰς ὅλας τὰς ἀνωτάτας Σχολὰς.

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΕΝΗΛΙΚΩΝ

Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι τὰ παιδιὰ ἔχουν ἀνάγκην τῶν ἐνηλίκων· ἀλλὰ ἐνηλίκων εἰς τοὺς ὁποίους νὰ ἔχουν ἐμπιστοσύνην. Σήμερον περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλην ἐποχὴν εἶναι ἀπαραίτητον νὰ καταβληθῇ μεγάλη προσπάθεια διὰ τὴν ἐξασφάλισιν ὑγιῶν σχέσεων μεταξὺ ἐνηλίκων καὶ παιδιῶν.

Παραδεχόμεθα ὅτι αἱ οἰκογενειακαὶ σχέσεις εἰς τὴν παιδικὴν ἡλικίαν παίζουν σημαντικὸν ρόλον διότι τοποθετοῦν τὰ θεμέλια τῆς προσωπικότητος καὶ ἐπηρεάζουν εἰς μεγάλον βαθμὸν τὴν φύσιν τῶν μεταγενεστέρων σχέσεων.

Ἱστορικῶς τὸ παιδί ἐθεωρεῖτο ὡς ἕνας μικρομέγας· ἀνάλογοι ἦσαν καὶ αἱ ἀπαιτήσεις τῶν ἐνηλίκων ἀπὸ τὸ παιδί καὶ μιὰ ἀπὸ αὐτὰς ἦτο ὅτι τὸ παιδί πρέπει νὰ κάθεται τὸν περισσότερο χρόνον ἤσυχο.

Μα ἄλλη ἄποψις ἦτο καὶ εἶναι ἀκόμη ὅτι τὰ παιδιὰ μοιάζουν μὲ μικρὰ ζώα· καὶ ἡ ὅτι εἶναι «διαολάκια». Καὶ μάλιστα ὅτι εἶναι γεννημένα ἔτσι καὶ ὅτι μόνον διὰ τῆς αὐστηρᾶς πειθαρχίας δύναται ν' ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ αὐτὴν τὴν κατάστασιν. Μάλιστα δὲ εἶναι πιθανὸν οἱ ἐνήλικες οἱ ὁποῖοι δὲν τιμωροῦν τὰ παιδιὰ των μετὰ μίαν ἀνάρμοστον συμπεριφορὰν, νὰ ἀναπτύξουν τὸ συναίσθημα τῆς ἐνοχῆς.

Γεγονὸς παραμένει ὅτι ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον βλέπομεν εἰς ἕνα παιδί καθορίζει καὶ τὰς σχέσεις μας μὲ αὐτό. Εἶναι μεγάλης σημασίας διὰ τοὺς ἐνηλίκους νὰ βλέπουν τὰ παιδιὰ ὡς μοναδικὰ ἀνθρώπινα ὄντα, τὰ ὁποῖα δὲν εἶναι οὔτε κακὰ οὔτε καλὰ, ἀφοῦ ἡ ζωὴ τους τὰ ἔχει κάμει τέτοια. Νὰ βλέπουν τὰ παιδιὰ ὡς ἄτομα τὰ ὁποῖα ἔχουν ἰδικούς των σκοποὺς καὶ ἰδικὰ των πρότυπα ἀναπτύξεως καὶ ἐξελίξεως, τὰ ὁποῖα καὶ πρέπει νὰ ἀκολουθήσουν.

Ἀλλὰ καὶ τὰ παιδιὰ ἔχουν τὰ ἰδικὰ των πλαίσια μέσα ἀπὸ τὰ ὁποῖα βλέπουν τοὺς ἐνηλίκους. 1) τοὺς βλέπουν ὡς προμηθευτικὰς ἀποθήκας ἀπὸ τὰς ὁποίας λαμβάνουν τροφήν, ἐνδύματα, παιγνίδια καὶ χρήματα (γονεῖς). 2) ὡς ἀνθρώπους πρὸς τοὺς ὁποίους ἠμποροῦν νὰ τρέξουν καὶ νὰ ποῦν τὸν πόνο τους. Ἀντίληψις ἡ ὁποία, ἂν διατηρηθῇ, ἀποτελεῖ προβαθμίδα ἀναπτύξεως ὑγιῶν σχέσεων μὲ γονεῖς καὶ λοιποὺς ἐνηλίκους. 3) ὡς κυβερνήτας, οἱ ὁποῖοι ἐπιβάλλουν τὴν τιμωρίαν των ὅταν παραβιάζονται οἱ κανόνες καὶ 4) ὡς ἀποθήκας γνώσεων. Οἱ ἐνήλικες δηλ. εἶναι ἄνθρωποι πού ἔχουν ζήσει πολλὰ χρόνια καὶ ἔχουν μάθει πολλά.

Τὸ πρόβλημα τὸ ὁποῖον πασχολεῖ συνήθως τοὺς γονεῖς εἶναι: πῶς θὰ διδάξω τὸ παιδί μου νὰ κάμῃ αὐτὸ πού θέλω ἐγώ; Πρόβλημα τὸ ὁποῖον ἀνάγεται εἰς

τὴν καθόλου πειθαρχίαν τοῦ παιδιοῦ. Αἱ συμβουλαὶ τὰς ὁποίας δίδει ἡ ψυχικὴ ὑγιεινὴ πρὸς τοὺς γονεῖς ἐν σχέσει μὲ τὸ πρόβλημα τῆς πειθαρχίας εἶναι αἱ ἑξῆς :

1) Ὅταν ζητᾶτε ἀπὸ τὸ παιδί σας νὰ κάμῃ κάτι, νὰ συμπεριφέρεσθε ἔτσι ὥστε νὰ φαίνεται ὅτι ἀναμένετε τὴν ὑπακοήν. Ποτὲ νὰ μὴν δίδετε τὴν ἐντύπωσιν εἰς τὸ παιδί ὅτι δύναται νὰ πράξῃ καὶ ἄλλως.

2) Αἱ ἀπαιτήσεις σας νὰ εἶναι περιορισμέναι. Δὲν ἐπιτυγχάνομεν τὴν ὑπακοήν ἂν δίδωμεν συνεχῶς διαταγὰς.

3) Νὰ εἰσθε συνεπεῖς πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις σας. Νὰ παρακολουθῆτε δηλ. ἂν τὸ παιδί ἐξετέλεσε αὐτὸ πὸ ἐπρεπε νὰ ἐκτελέσῃ. Ἐὰν τοῦ ζητήσετε κάτι καὶ μετὰ δὲν παρακολουθεῖτε ἂν τὸ ἐξετέλεσε ἢ ὄχι, τότε σιγὰ σιγὰ θὰ πάψῃ νὰ δίδῃ προσοχὴν εἰς ὅτι τοῦ λέτε.

4) Ἀκολουθεῖτε μίαν σταθερὰν γραμμὴν εἰς τὸν τρόπον κατὰ τὸν ὁποῖον ζητᾶτε ἀπὸ τὰ παιδιά νὰ σᾶς κάνουν κάτι. Αὐτὸ θὰ βοηθήσῃ τὸ παιδί νὰ δημιουργήσῃ καλὰς συνηθείας.

5) Νὰ ἐλέγχετε τὰς συγκινήσεις σας καὶ γενικῶς τῶν συναισθηματικῶν σας κόσμων, διότι αὐτὸ θὰ βοηθήσῃ εἰς τὴν δημιουργίαν τῶν προϋποθέσεων διὰ τὴν συναισθηματικὴν σταθερότητα τοῦ παιδιοῦ πὸ ἀποτελεῖ βασικὴν προϋπόθεσιν διὰ τὴν διατήρησιν μιᾶς καλῆς ψυχικῆς ὑγείας.

6) Νὰ ἀπευθύνετε τὰς ἀπαιτήσεις σας μὲ παράκλησιν μᾶλλον παρὰ μὲ διαταγὴν. Βοηθήτε κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον τὸ παιδί νὰ ἀναπτύξῃ τὴν συνήθειαν τοῦ συνεργάζεσθαι.

7) Νὰ ἀποφεύγετε «τὴν δωροδοκίαν» ἢ τὴν κολακίαν. Ὅταν λέῃ ὁ πατέρας «Γιώργο ἂν πᾶς στὸ μαγαζὶ γιὰ νὰ ψωνίσῃς κάτι, θὰ σοῦ δώσω ἓνα πενήνταράκι» εἶναι μία κατάστασις ἢ ὁποία δὲν ἐπικροτεῖται ἀπὸ ψυχολογικῆς πλευρᾶς, διότι τὸ παιδί πρέπει νὰ μάθῃ ὅτι αἱ ὑπηρεσίαι του εἰς τὴν κοινὴν προσπάθειαν τῆς εὐημερίας τῆς οἰκογενείας εἶναι ἀπαραίτητοι.

Ἡ κολακεία ἐπίσης πρέπει νὰ ἀποφεύγεται. «Κάνε το Γιάννη γιὰ τὸ χατῆρι τῆς μαμᾶς».

8) Νὰ ἀνατίθενται εἰς τὸ παιδί λογικαὶ εὐθῦναι. Ἀπὸ τῆς μικρᾶς ἡλικίας π.χ. τὸ παιδί θὰ πρέπει ν' ἀναλάβῃ τὴν εὐθύνην νὰ ἐπανατακτοκοῖ τὰ παιγνίδια του ὅταν τελειώσῃ τὸ παιγνίδι, διότι ἔτσι θὰ διευκολυνθῇ εἰς τὴν ἀνάπτυξιν πνεύματος συνεργασίας, εἰς δυσκολώτερα ἔργα ὅπως θὰ μεγαλώνη.

Ὁ γονεὺς ὁ ὁποῖος ἐπιτυγχάνει τὰ ἀνωτέρω εἶναι ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος ἔχει συναισθηματικὴν σταθερότητα· εἶναι κοινωνικῶς ὄριμος, εἶναι ἐκεῖνος τοῦ ὁποίου τὰς ἐνεργείας κινοῦν καὶ κατευθύνουν ἠθικαὶ ἀξίαι. Εἶναι ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος κατανοεῖ καὶ ἐκτιμᾷ τὰς θεμελιώδεις ἀρχάς, αἱ ὁποῖαι ἔχουν δημιουργηθῆ διὰ τῆς πείρας αἰώνων καὶ αἱ ὁποῖαι ἐλέγχουν τὰς πράξεις τῶν ἀνθρώπων. Εἶναι ἐκεῖνος πὸ ἔχει μίαν πνευματικὴν ἀντίληψιν περὶ τοῦ κόσμου καὶ τῆς ζωῆς, διὰ τῆς ὁποίας κατορθώνει μίαν ἁρμονίαν μὲ τὸν περιβάλλοντα κόσμον καὶ μίαν πραγματικὴν ἐσωτερικὴν εὐτυχίαν. Εἶναι ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος προσπαθεῖ νὰ βελτιώσῃ τὸν ἑαυτόν του ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὰς σχέσεις του μετὰ τῶν ἄλλων μελῶν τῆς οἰκογενείας του καὶ προβλέπει διὰ τὰ παιδιά του μίαν καλὴν ψυχολογικὴν μέριμναν καὶ φροντίδα. Ἀναγνωρίζει δὲ ὅτι ἡ ἐργασία καὶ αἱ εὐθῦναι του ὡς γονεὺς δὲν τελειώνουν ποτὲ ἐφ' ὅσον τὰ παιδιά ἐξακολουθοῦν νὰ εἶναι παιδιά. Εἶναι ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ἐπιδεικνύει τὴν σοφίαν τῶν πτηνῶν, τὰ ὁποῖα ἐπιτρέπουν εἰς τὰ μικρά των νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν φωλεὰν μόνον ὅταν ἔχουν γίνῃ ἱκανὰ τὰ πετάξουν μὲ τὰ δικά τους φτερά». Γενικῶς οἱ γονεῖς ἀποτελοῦν διὰ τὸ παιδί μέχρις ὀρισμένου χρόνου, τὸν τύπον καὶ τὸ πα-

ράδειγμα πρὸς μίμησιν, εἶναι τὸ ἀρχέτυπον ἐπὶ τοῦ ὁποίου κατ' ἀρχὴν τὸ νήπιον μετὰ ὃ προέφηβος καὶ ἀργότερον ὃ ἔφηβος θὰ κάμουν τὰς ταυτίσεις των καὶ θὰ βαδίσουν τὰς ὀρθὰς ἢ ἐσφαλμένας ἀντιλήψεις των.

Ὁ ἐκπαιδευτικὸς ἐξ ἄλλου παίζει τουλάχιστον πέντε βασικοὺς ρόλους εἰς τὴν ἀνάπτυξιν καλῶν ἀνθρωπίνων σχέσεων εἰς τὸ σχολεῖον α) νὰ βοηθήσῃ τὸ παιδί νὰ ἀναπτύξῃ καλὰς συνηθείας, καὶ τάσεις ἔναντι τῶν ἐνηλίκων β) νὰ βοηθήσῃ τὸ παιδί νὰ ἀναπτύξῃ καὶ ἐξελίξῃ τὴν προσωπικότητά του γ) νὰ εἶναι φίλος μὲ τοὺς μαθητὰς δ) νὰ προωθῇ τοὺς μαθητὰς πρὸς μάθησιν καὶ ε) νὰ εἶναι ὁ σύμβουλος τοῦ παιδιοῦ εἰς τὴν κοινότητα εἰς τὴν ὁποίαν εὐρίσκεται.

Μία ἐνδιαφέρουσα ἔρευνα ἢ ὁποία ἔγινε εἰς τὴν Ἀμερικὴν καὶ ἢ ὁποία ἀφεώρα εἰς τὰς ιδιότητες τὰς ὁποίας τὰ παιδιὰ θεωροῦν περισσότερο ἀπαραιτήτους διὰ τὴν προσωπικότητα τῶν ἐκπαιδευτικῶν, ἀπέδειξεν διὰ τῆς ἀναλύσεως 14.000 ἀπαντήσεων, τὰ κατωτέρω χαρακτηριστικὰ, ἀναφερόμενα κατὰ τὴν τάξιν τῆς συχνότητός των.

- 1) Συνεργατικὴ διάθεσις.
- 2) Εὐγένεια καὶ ἐνδιαφέρον διὰ τὸ ἄτομον.
- 3) Ὑπομονή.
- 4) Πλατεία ἐνδιαφέροντα.
- 5) Εὐχάριστος προσωπικὴ ἐμφάνισις καὶ τρόποι συμπεριφορᾶς.
- 6) Μετριοφροσύνη καὶ Ἀμεροληψία.
- 7) Εὐχάριστοι εἰς τὰς σχέσεις των.
- 8) Καλὴ διάθεσις καὶ συνέπεια συμπεριφορᾶς.
- 9) Διαφέρον εἰς τὰ προβλήματα τοῦ παιδιοῦ.
- 10) Εὐλυγισία σκέψεως.
- 11) Ἀναγνώρισις τῆς ἀνάγκης δι' ἰκανοποίησιν (ἐπιδοκιμασίαν).
- 12) Ἐξαιρετικὴ ἰκανότης πρὸς διδασκαλίαν ἑνὸς μαθήματος.

Κυρίες καὶ Κύριοι,

Κάποιος ἔχει πῆ ὅτι ὁ πολιτισμὸς ἄρχισε ὅταν μερικοὶ ἄνθρωποι ἐκάθησαν τὸ πρῶτον εἰς σχῆμα κύκλου καὶ καὶ ἀπεφάσισαν νὰ συζητήσουν διὰ τὰ προβλήματα τῶν. Ἡ ἀνάπτυξις ἐπομένως τοῦ πολιτισμοῦ ἐστηρίχθη καὶ πρέπει νὰ στηρίζεται ἐπὶ τῆς ιδέας τῆς συνεργασίας. Ἡ ἀπομόνωσις συντελεῖ εἰς τὸ νὰ χάσῃ ὁ ἄνθρωπος τὸν ἀνθρωπισμὸν του.

Τὸ βασικώτερον πρόβλημα τὸ ὁποῖον ἀντιμετωπίζει ὁ ἄνθρωπος σήμερον εἶναι πῶς νὰ μάθῃ νὰ ζῇ ἀρμονικὰ μὲ τοὺς ἄλλους συνανθρώπους του, οἱ ὁποῖοι ἐπιθυμοῦν τὰ ἴδια μὲ αὐτὸν πράγματα. Καὶ αὕτη ἡ ἰδέα τῆς συνεργασίας θὰ πρέπει νὰ καλλιεργεῖται ἀπὸ τῆς μικρᾶς ἡλικίας εἰς τὸ σπίτι καὶ εἰς τὸ σχολεῖον.

Ἄς μοῦ ἐπιτραπῇ νὰ τονίσω ὅτι εἰς τὴν χώραν μας δὲν ἔχομεν ἔλλειψιν καλῶν γονέων, οἱ ὁποῖοι νὰ ἐνδιαφέρονται διὰ τὴν ὑγιᾶ ἀνάπτυξιν καὶ ἐξέλιξιν τῆς προσωπικότητος τῶν παιδιῶν των. Ἐκεῖνο πού λείπει εἶναι ἡ συνεργασία μεταξὺ τῶν ἰδίων τῶν γονέων διὰ τὸν κοινὸν σκοπὸν, τὸν ὁποῖον ἐπιδιώκουν. Ἀλλὰ οὔτε καὶ καλῶν ἐκπαιδευτικῶν ἔχομεν ἔλλειψιν εἰς τὴν πατρίδα μας, οἱ ὁποῖοι νὰ ἐνδιαφέρονται διὰ τὴν διατήρησιν μιᾶς καλῆς ψυχικῆς ὑγείας μεταξὺ τῶν μαθητῶν. Ἐκεῖνο πού λείπει εἶναι αἱ καλαὶ ἀνθρώπιναι σχέσεις καὶ ἡ συνεργασία μεταξὺ τῶν ἰδίων ἐκπαιδευτικῶν διὰ τὴν δημιουργίαν ὑγιοῦς ψυχολογικοῦ κλίματος εἰς τὰ Ἐκπαιδευτικὰ Ἰδρύματα παντὸς τύπου.

Μήπως ἔχομεν ἀνάγκην ἰδρύσεως νέων συλλόγων ἢ ἐταιρειῶν αἱ ὁποῖαι νὰ ἐνδιαφέρονται διὰ τὴν ἀνάπτυξιν ὑγιῶν ἀνθρωπίνων σχέσεων μεταξὺ τῶν νέων;

ὄχι ἀσφαλῶς. Ὑπάρχουν ἀρκεταί. Ἐκεῖνο τοῦ ὁποίου ἔχομεν ἀνάγκη εἶναι ἡ εὐγενῆς συνεργασία μεταξὺ τῶν ὑφισταμένων ὑπαρχόντων συλλόγων ὥστε ὁ νέος νὰ μὴν ἀποβαίνει τὸ θῦμα τῆς διαμάχης μεταξὺ αὐτῶν τῶν ὁμάδων ὅπως ἀποβαίνει πολλάκις τὸ θῦμα μεταξὺ τῆς διαμάχης τῶν γονέων.

Εἶναι εὐκόλον νὰ παρατηρήσῃ κανεὶς σήμερον τὰς διαμάχας μεταξὺ ὁμάδων ἐξυπηρετούντων τὸν αὐτὸν σκοπὸν. Ἡ μία ὁμάς ἀναπτύσσει ἐχθρότητα ἔναντι τῆς ἄλλης ἢ ὁποία θεραπεύει τὸν ἴδιον μὲ αὐτὴν σκοπὸν· διότι ἡ ἔμφασις τοποθετεῖται ἐπὶ τῶν διαφορῶν καὶ ὄχι ἐπὶ τῶν ὁμοιοτήτων καὶ τῶν κοινῶν σκοπῶν πού ἐπιδιώκουν.

Ἐπομένως ἡ παραδοχὴ κοινῶν σκοπῶν ἀπορρίπτεται. Ἐλέχθη ἐν ἀρχῇ τῆς παρουσίας ὁμιλίας ὅτι τὸ μεγαλύτερον τμήμα τῆς συμπεριφορᾶς τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἀποτέλεσμα μαθήσεως. Οἱ φιλόσοφοι, οἱ φυσιολόγοι καὶ οἱ ψυχολόγοι δὲν κατόρθωσαν νὰ ἀνακαλύψουν ποία εἶναι ἡ αἰτία τοῦ πρώτου χαμόγελου τοῦ παιδιοῦ. Ἀλλὰ τὸ ἴδιο μωρὸ μανθάνει σχεδὸν ἀμέσως ὅτι τὸ χαμόγελό του προκαλεῖ εὐχαρίστους ἀντιδράσεις ἐκ μέρους τῶν ἐνηλίκων, δι' αὐτὸ καὶ τὸ χρησιμοποιεῖ εἰς ὅλην του τὴν ζωὴν διὰ νὰ κερδίσῃ καὶ ἐπηρεάσῃ τοὺς ἀνθρώπους μὲ τοὺς ὁποίους ἔρχεται εἰς ἐπαφήν.

Ἄς ἔχομεν ὑπ' ὄψιν μας ὅτι τὰ ψάρια ἔχουν ἔτσι κατασκευασθῆ ὥστε νὰ κολυμποῦν, τὰ πτηνὰ νὰ πετοῦν καὶ ὁ ἄνθρωπος νὰ σκέπτεται. Ἄν σκεφθοῦμε λοιπὸν ὅτι ὁ σκοπὸς τῆς κοινωνικῆς ζωῆς καὶ τῶν καλῶν ἀνθρωπίνων σχέσεων εἶναι ἡ δημιουργία καλύτερας ζωῆς διὰ τοὺς ἀνθρώπους, θὰ προσπαθήσωμεν νὰ ἀναπτύξωμεν καλὰς σχέσεις μὲ τὰ παιδιά μας εἰς τρόπον ὥστε, ὅταν μεγαλώσουν νὰ μάθουν νὰ ζοῦν ἁρμονικὰ μὲ τοὺς συνανθρώπους των καὶ νὰ ἐφαρμόζουν ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ὁ εὐαγγελιστὴς Ματθαῖος ἔγραφεν «πάντα οὖν ὅσα ἂν θέλητε ἵνα ποιῶσιν ὑμῖν οἱ ἄνθρωποι, οὕτω καὶ ὑμεῖς ποιεῖτε αὐτοῖς. Οὗτος γάρ ἐστὶν ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται». (Ματθ. ζ'. Κεφ. 7, παράγρ. 12).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- 1) Crow and Crow : Mental Hygiene 2d Edition. New York. Mc Grow Nill Boob Inc. 1951.
- 2) Gardner Lindrey : Hand Book of Social Psychology. Cambridge Class., Addison - Wesley Co., 1956 vol. I, II.
- 3) J. M. Stephens : Educational Psychology Revised Edition. New York. Henry Holt and Co., 1957.
- 4) Quinn - Ropke : Living in the Social World. New York. Lippincott, 1942.
- 5) Henry Lindgren : Education Psychology in the class room. New York. John Wiley & Sons 1951.
- 6) H. Harry Giles : Human Dynamics and Human Relations Educacion. New York University Press, 1954.
- 7) Μαραγκουδάκη Γ. Παρώθησις καὶ Μάθησις εἰς τὸ Σχολεῖον (Δελτίον Υ. Μ. Σ. Ὑπουργεῖον Παιδείας. Τόμος Α. Τεῦχος 8.
- 8) Παπακωνσταντίνου Ἀθαν. Ἡ Ψυχικὴ Ὑγιεινὴ εἰς τὸ Σχολεῖον. Ἀθῆναι 1963
- 9) Παπακωνσταντίνου Ἀθαν. Ἡ Διαφύλαξις τῆς Ψυχικῆς μας Ὑγείας. Ἀθῆναι 1959.
- 10) Τριανταφύλλου Τ. Ἡ Ψυχοσύνθεσις εἰς τὴν Ἐκπαίδευσιν. (Διασκευὴ ἐκ τοῦ Ἀγγλικοῦ) Ἀθῆναι 1960.